

Helytörténeti irodalmunk

Nógrád megye története

Hazai nyomdai viszonyainkat tekintve meglepően rövid idővel a 2. kötet után megjelent a megyetörténet 3. kötete is (Nógrád megye története 3.1919-1944. Salgótarján, 1970.), melyben Dr. Molnár Pál az 1919-1938 közti éveket, Dr. Szomszéd Imre pedig a II. világháború időszakát mutatja be. Mindkét rész különös jelentőségét mindegyik az adja meg, hogy a két háború közti ún. Horthy-korszak történetének feldolgozásával országos vonatkozásban is kevés összefoglaló mű foglalkozott, megyei vonatkozásban pedig az egész időszakot bemutató munka eddig még egyáltalán nem készült.

A korábbi kötetnél is jelentkező, nehezítő külső körülményeken kívül (a forrásanyag hiányosságai, a rendelkezésre álló aránylag rövid idő) e kötet szerzői még egy vonatkozásban nehezítették meg saját munkájukat, amikor a tárgyalt időszakot két részre osztották. Indokolatlannak tűnik ugyanis az 1919-1944 közti idő két korszakra való tagolása, hiszen a háború évei nem jelentettek döntő fordulatot az ellenforradalmi rendszer fellegének alakulásában, mindaz, ami 1939-1944 között történt mind társadalmi, mind pedig gazdasági vonatkozásban, az egyenes folyománya volt a megelőző éveknek. Hála a szerzők felkészültségének, a tagolásból eredő esetleges párhuzamosságokat, fedéseket és szerkezetbeli problémákat sikerült a minimálisra redukálniok és így a kötet mondanivalója kitűnően szolgálja azokat a célokat, melyeket a mű elkészítésekor tűztek ki: a megye történetének marxista szellemű megismertetését és ennek segítségével az egészséges szülőföldszeretet kimunkálást.

Különös figyelmet érdemel a kötetnek az a világos gondolatmenete, melynek révén kibontakozik az olvasó előtt a sajátos adottságú Nógrád megye rajza. A sajátosságát az adja ugyanis, hogy a megyében igen erősen továbbélő feudális hagyományok mellett, melyeket a kiterjedt földbirtokhálózat konzervált, jelentős mértékben fejlődött tovább a kapitalizmus is, mégpedig annak két megjelenési formája, a szabadversenyen alapuló kapitalizmusra jellemző direkter, nyíltabb forma, melyet a megyében leginkább a Salgótarjáni Kőszénbánya RT képviselt, és a monopolkapitalizmus fejlettebb, raffináltabb módszereket alkalmazó formája, elsősorban a Rimamurányi-Salgótarjáni Vasmű RT keretei között. A feudalizmust őrző földbirtokrendszer képviselőiből verbuválódó, ugyanakkor a nagytőke Budapesten székelő, az eseményeket a háttérből mozgató vezetőitől függő hivatalnok-tisztviselő réteg volt az, amely a két erő együttes hatását mintegy „közvetítette” a megye lakossága, a munkásság és parasztság irányába. Mint azonban a kötet nagyon jól bemutatja, a munkásság nem tört meg és elsősorban a KMP szervező erejének segítségével élesen szembe helyezkedett a hatalommal, annak egész negyedszázada alatt. A mű legjobb fejezetei éppen azok a részek, melyek a Nógrád megyei munkásmozgalom jellegzetességeit, főbb eseményeit elemzik.

A kötet a társadalmi-gazdasági-munkásmozgalmi vonatkozásokon túl, ha röviden, összefoglalásszerűen is, de minden lényeges kérdésre kitérően képet ad a megye kulturális életének alakulásáról is (ez a rész teljes egészében Molnár Pál munkája), és különös figyelmet érdemel még a kötet utolsó nagy fejezete, mely az ellenállási mozgalom kibontakozásáról és a megye felszabadulásáról szól az eddig megjelent munkáknál részletesebben.

A előző kötetnél sokkal jobban sikerült a képmellékletek összeválogatása. A közölt dokumentáció amellet, hogy változatos, színes, sokkal jobban kapcsolódik a tárgyalt anyaghoz, azt mintegy kiegészíti. A kötet részletes jegyzetanyaga pedig jó segítséget ad mindazoknak, akik egy-egy részletkérdéssel, vagy a megye valamely helységének a történetével kívánnak a jövőben foglalkozni. A művet előállító salgótarjáni nyomda a kivitelezést is valamivel jobban oldotta meg. Mindezeket összevetve elmondhatjuk, hogy a megye közvéleménye rendkívül meg lehet elégedve, ha a megyetörténet további köteteit is sikerül az eddigiekhez hasonló színvonalon elkészíteni.

Bányász munkásmozgalom Nógrádban

„Népgazdasági érdek, hogy az alacsony kalóriájú vagy nagy költséggel kitermelt fűtőanyagokról más fűtőanyagok használatára térjünk át. Ezzel nehéz fizikai munkától is megmentjük az embereket. Épp ezért az alacsony kalóriaértékű barnaszén termelését nem fejlesztjük... A bányászság a munkásosztály egyik kiváló osztaga, amely a legutóbbi húsz évben is valóban hőiesen helytállt és mi ezt nem felejthetjük és nem is felejthetjük el” — idézi az MSZMP IX. kongresszusán elhangzottakat a közelmúltban megjelent kiadvány előszava. (A Nógrad megyei bányász-munkásmozgalom története, Salgótarján, A Nógrádi Szénbányák Igazgatósága párt- és szakszervezeti bizottságának kiadása, 1970) A bányászság nagy munkásmozgalmi érdemeinek és jelentőségének megörökítését tűzte ki célul a munka szerzői kollektívája. Természetesen nem elégedtek meg kizárólag a szorosan vett munkásmozgalmi tevékenység és az ezzel kapcsolatos események elemzésével, hanem széles alapokon igyekeztek feltárni és bemutatni mindazokat a gazdasági és szociális viszonyokat, melyek közepette a bányászság szilárd és öntudatos mozgalmi munkája kibontakozott és erősödött az évtizedek folyamán.

A munka hat fejezete talán kissé aránytalan elosztásban, de híven a hazai történelem fő periódusaihoz ezt a széles ívű bemutatást valósítja meg.

Az első rész a szénbányászat kialakulását és a bányamunkás-mozgalomnak a szabadversenyen alapuló kapitalizmus korában megindult fejlődését tárgyalja, míg a második fejezet témája a monopolkapitalizmus korszakában bekövetkező mozgalmi fejlődés, ezen belül az 1918-ban megalakult KMP szerepe a bányász-munkásmozgalomban. E két fejezet főérdeme, hogy világos magyarázatát adja annak a történelmi szükségszerűségnek, amely a nógrádi bányász munkásmozgalom megindulását és kezdeti lépéseit lehetővé tette. A tárgyalt anyag jórészt már megjelent munkákon alapszik, viszonylag kevés önálló kutatás előzte meg (leszámítva az 1918-as eseményeket, melyeknek feltárása a hazai történettudományt is számottevő mértékben gazdagította). Így bizonyos — kevésbé lényeges — kérdések (mint pl. a geológiai adottságok) súlyuknál jelentősebb terjedelemben kerültek feldolgozásra, ahogy ez az alapul vett irodalomból adódott, másrészt viszont kár, hogy a jegyzetek kissé nagyvonalú kezeléséből kifolyólag az egyes megállapítások nem ellenőrizhetők.

A III. és IV. rész, mely az 1919-es Tanácsköztársaság, illetve az ellenforradalmi korszak munkásmozgalmáról és ezen belül a bányászság döntő szerepéről ad képet, széleskörű forrásfeldolgozásával, az esetek nagy részében megfelelő hivatkozásaival sokoldalúan rajzolta meg e rendkívül fontos korszakok mozgalmi tevékenységét, ugyanakkor plasztikusan állítja szemünk elé a munkásság, köztük a bányászok életviszonyait is.

E fejezetek mondanivalóját jól egészíti ki a V. rész, a II. világháború korszakának bemutatásával.

A kötet befejező, VI. fejezete bemutatja a nógrádi bányászok harcát a népi demokratikus forradalom és a szocializmus kivívásáért. Talán ez a fejezet az, amely a demokratikus forradalom és a szocializmus kivívásáért. Talán ez a fejezet az, amelyben a tes szerkesztői munka hiánya. A fejezet munkatársai részben talán adathiány, részben az összetett feladat megoldási nehézségei következtében túlzott mértékben közölnek

olyan — a nem szakember olvasó számára — érdektelen és száraz műszaki-gazdasági adatokat, hogy az már nem indokolt a mű címében foglaltak bemutatása érdekében. Kár az is, hogy a bányász partszervezetek tevékenységét bemutató, különben rendkívül értékes részeknél sok olyan idézettel találkozunk, melynek lelőhelye nem kielégítően, vagy egyáltalán nincs feltüntetve.

A kötet helytörténeti irodalmunk nagy nyeresége. Olyan mű, amely az elkövetkező években e témának szinte kézikönyveként fog szerepelni. (Ez a tényező tette elsősorban indokoltá, hogy kitérjünk az említett hiányosságokra is, amelyek természetesen nem csökkentik a kiadvány értékét.) Külön említést érdemel végül még a kitűnő grafikai tálalás és az illusztrációk sora (a salgótarjáni nyomda munkája).

A múlt és a jövő városa: Pásztó

A közelmúltban nagyközséggé alakult település, a sokévszázados múltra visszatekintő Pásztó történetének megírására már évek óta folynak az előkészületek, a felszabadulás 25. évfordulójának méltó megünneplése tette aztán indokoltá, hogy a munka eredménye könyv formájában is megjelenjék (Pintér Nándor- Vincze Ferenc-Csépany István: Pásztó története; Pásztó, A községi tanács VB. kiadása, 1970)

A kötet első része rendkívül színesen, sok érdekes és értékes eredeti dokumentum bemutatásával hozza szinte emberközelségbe a XV. században városi kiváltságokat nyert település feudalizmus kori életét, valamint az utolsó évszázad jelentős eseményeit, különös súlyt biztosítva az 1918-1919 évi forradalmak sorsdöntő történelmi korszakának. Nagyon helyesen került a rész szerzője, hogy száraz fejtegetésekbe bocsátkozzék különféle elméleti kérdésekről, vagy hogy mérhetetlen adathalmazzal terhelje az olvasót. Célját sikerült is elérnie, igaz, mondanivalója így kissé mozaik-szerű lett, melyben az összefüggések talán nem domborodnak ki kellőképpen, de megállapításai korrektek, tárgyalásmódja eleven. A rendelkezésre álló terjedelem természetesen korántsem elegendő e nagymúltú helység történetének aprólékos ismertetésére, talán valamilyen formában majd lehetőség nyílik a jövőben arra, hogy a most még kissé mostohán kezelt kérdések további elemzésére is sor kerülhessen.

A második rész az ellenforradalmi Horthy-korszak Pásztóját ismerteti ugyancsak színesen, szilárd dokumentumbázisból kiindulva. Különösen jelentős helyet kapott e fejezetben a település jellegének meghatározásában döntő mezőgazdasági viszonyok bemutatása. De ugyanilyen jól kirajzolódik előttünk a munkásság viszonyainak, a politikai élet kisebb-nagyobb jelentőségű tényezőinek, valamint a munkásmozgalomnak a képe és sokat megtudunk a község kulturális, egészségügyi helyzetéről is.

A harmadik fejezet mindenekelőtt a hazánk és a község történetében is új korszakot nyitó felszabadulást és az azt követő időt tárgyalja, beszámol a szocialista építés terén elért eredményekről, majd lexikonszerűen a mai Pásztót ismerteti. Ennek a résznek szinte rideg objektivitása, tényszerűsége elűt az előző fejezetek színes elevevényétől, ugyanakkor talán a legszemléletesebb módszer ahhoz, hogy meggyőzően bizonyítsa mindazoknak a feltételeknek a meglétét, melyek lehetővé teszik, hogy már ebben a kötetben is szó essék a városi rang elérésének, mint reális célnak a kitűzéséről. Az eddigi fejlődés ismerete méltán engedi feltételezni azt, hogy az elmúlt évszázadok városát talán nem is annyira a távoli jövőben újra a városok sorában üdvözölhetjük.

A kötetre méltán lehet büszke a szerzői kollektíva, Pásztó község, de az egész megye is. A tetszetős külsővel kiállított könyv tartalmi értékeit mutatja az a tény is, hogy a művet a Hazafias Népfront felszabadulási pályázatának zsürije első díjjal jutalmazta.

SCHNEIDER MIKLÓS